



RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TIJORAT BANKLARI SAMARADORLIGIGA AMALIY TA'SIRI: O'ZBEKISTON BANK TIZIMI VA AT "ALOQABANK" MISOLIDA

Kamolov Sardorbek Davlatjon o'g'li

Aloqabank Navoiy hududiy kompleks xizmatlar ko'rsatish markazi direktori,
Navoiy shahri, O'zbekiston.
E-mail: sardorbek.ksd@gmail.com

Tijorat banklarida raqamli transformatsiyaning iqtisodiy mazmuni mobil ilova, internet-banking yoki masofaviy identifikatsiya xizmatlarining mavjudligi bilangina cheklanmaydi. Raqamli texnologiya bank samaradorligiga, avvalo, operatsiyalarni filialdan masofaviy kanallarga ko'chirish, tranzaksion va komission daromadlarni kengaytirish, ma'lumotlardan kredit skoringi va risklarni boshqarishda foydalanish hamda bir mijozga xizmat ko'rsatish tannarxini pasaytirish orqali ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli raqamli transformatsiyaning amaliy natijasi foydalanuvchilar sonidan tashqari, foizsiz daromadlar, operatsion xarajatlar, aktiv mijozlar ulushi, sof foyda, ROA, ROE va xarajatlar/daromadlar nisbati kabi ko'rsatkichlar bilan baholanishi lozim¹.

Xorijiy tadqiqotlarda mazkur bog'liqlik bir qator empirik natijalar bilan tasdiqlangan. X.Ren, K.Song, K.Zhu va X.Yang tijorat banklarida raqamli transformatsiya foyda samaradorligini daromadlarni oshirish va xarajatlarni kamaytirish kanallari orqali yaxshilashini aniqlaganlar². R.Ayadi, L.Chiamonte, D.Cucinelli va M.Migliavacca Yevropa banklari misolida raqamlashtirish samaradorlikni, ayniqsa foyda samaradorligini oshirishini, biroq IT-investitsiyalar bilan samaradorlik o'rtasida nochiziqli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatganlar. Ya'ni raqamli investitsiya hajmining ortishi har doim ham mutanosib natija bermaydi³. C.Shen, J.Wu, Y.Li va Q.Chen esa 131 ta tijorat banki ma'lumotlari asosida raqamli transformatsiya xarajat samaradorligini biznesni diversifikatsiya qilish, axborot nomutanosibligini kamaytirish, resurslardan foydalanishni yaxshilash va riskni pasaytirish orqali oshirishini qayd etganlar⁴.

O'zbekiston bank tizimida raqamli xizmatlardan foydalanishning tez kengayishi ushbu masalaning amaliy ahamiyatini kuchaytirmoqda. Dissertatsiyaning 2.2-bandida jamlangan Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil 1-yanvar holatida masofaviy bank xizmatlaridan foydalanuvchilar soni 52,917 mln taga yetgan; 2024-yilda to'lov tashkilotlari orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar hajmi esa 333 trln so'mni tashkil

¹O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Annual Report 2023; Annual Report 2024; Profitability indicators of banking sector (01.01.2025 va 01.01.2026 holatiga).

²Ren X., Song K., Zhu K., Yang X. Does digital transformation increase bank profit efficiency? Evidence from China. Pacific-Basin Finance Journal, 2024, Vol. 86, Article 102388. DOI: 10.1016/j.pacfin.2024.102388.

³Ayadi R., Chiamonte L., Cucinelli D., Migliavacca M. Digitalization and banks' efficiency: Evidence from a European analysis. International Review of Financial Analysis, 2025, Vol. 97, Article 103837. DOI: 10.1016/j.irfa.2024.103837.

⁴Shen C., Wu J., Li Y., Chen Q. Does digital transformation improve the cost efficiency of commercial banks? Evidence from China. Finance Research Letters, 2025, Vol. 73, Article 106619. DOI: 10.1016/j.frl.2024.106619.

etgan. 2023-yilda jismoniy shaxslarning mobil ilovalar orqali bajargan operatsiyalari 250,1 trln soʻmga, onlayn omonatlar 46,5 trln soʻmga va onlayn mikroqarzarlar 13,3 trln soʻmga yetgan⁵. Mazkur koʻrsatkichlar raqamli kanallar bank xizmatlarining yordamchi vositasidan real operatsion va daromad yaratuvchi platformaga aylanayotganini koʻrsatadi.

Biroq raqamli qamrovning oʻsishi bilan bank rentabelligi oʻrtasida bevosita va avtomatik sababiy bogʻliqlik mavjud deb xulosa qilish ilmiy jihatdan toʻgʻri emas. Bank foydasiga foiz stavkalari, kredit sifati, zaxiralar, resurs qiymati, makroiqtisodiy muhit va bankning biznes modeli ham taʼsir qiladi. Shu sababli raqamli transformatsiya natijasini tahlil qilishda qamrov koʻrsatkichlarini moliyaviy natijalar bilan bir davrda va oʻzaro bogʻliq holda koʻrib chiqish zarur.

1-jadval.

Oʻzbekiston bank sektorida samaradorlik koʻrsatkichlarining 2024–2025-yillardagi dinamikasi⁶

Koʻrsatkich	01.01.2025	01.01.2026	Oʻzgarish
Jami aktivlar	769 330 mlrd soʻm	924 763 mlrd soʻm	+20,2%
Jami depozitlar	308 692 mlrd soʻm	417 258 mlrd soʻm	+35,2%
Foizsiz daromadlar	55 120 mlrd soʻm	73 104 mlrd soʻm	+32,6%
Operatsion xarajatlar	23 715 mlrd soʻm	30 250 mlrd soʻm	+27,6%
Kredit yoʻqotishlari zaxirasi	25 939 mlrd soʻm	22 917 mlrd soʻm	–11,7%
Sof foyda	6 966 mlrd soʻm	15 502 mlrd soʻm	+122,5%
ROA	1,4%	2,2%	+0,8 f.p.
ROE	6,6%	12,4%	+5,8 f.p.

Manba: Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2025–2026-yillar statistik maʼlumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

Jadval maʼlumotlari 2025-yil davomida bank sektorida moliyaviy natijalar sezilarli tiklanganini koʻrsatadi. Foizsiz daromadlar 32,6 foizga oshgan bir paytda sof foyda 2,2 baravardan koʻproqqa oʻsgan, ROA 1,4 foizdan 2,2 foizga, ROE esa 6,6 foizdan 12,4 foizga koʻtarilgan. Shu bilan birga, ehtimoliy kredit yoʻqotishlari uchun zaxiralar 11,7 foizga kamaygan. Mazkur holat raqamli va tranzaksion xizmatlar kengayishi bilan bir vaqtda bank sektorida daromad diversifikatsiyasi, risk xarajatlarining pasayishi va rentabellikning tiklanishi kuzatilganini koʻrsatadi. Biroq ushbu parallel dinamika raqamlashtirishning sof sababiy hissasini alohida ajratmaydi; buni aniqlash uchun banklar kesimidagi panel maʼlumotlar va ekonometrik baholash talab etiladi.

Bank tizimida depozitlarning 2025-yilda 35,2 foizga oʻsib, aktivlar va kreditlar oʻsishidan tezroq kengaygani ham muhim amaliy natijadir⁷. Raqamli omonat, mobil

⁵Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy banki. Annual Report 2023; Annual Report 2024; Number of customers applied remote banking systems as of January 1, 2025.

⁶Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy banki. Profitability indicators of banking sector; Information on main indicators of banking sector. 01.01.2025 va 01.01.2026 holatiga, 21.01.2026. Muallif hisob-kitoblari.

⁷Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy banki. Information on main indicators of banking sector. 01.01.2025 va 01.01.2026 holatiga, 21.01.2026.

banking va masofaviy xizmatlarning qulayligi depozit mobilizatsiyasini qo'llab-quvvatlovchi omillardan biri bo'lishi mumkin. Shunga qaramay, depozit o'sishini faqat raqamli kanallar bilan izohlash to'g'ri emas; foiz stavkalari, aholining jamg'arma xulqi va banklar resurs siyosati kabi omillar ham hisobga olinishi lozim.

Raqamli texnologiyalarning bank samaradorligiga ta'sirini alohida bank darajasida baholashda AT "Aloqabank" tajribasi muhim amaliy misol hisoblanadi. Bankning 2025-yil yakunlari bo'yicha rasmiy hisobotida mijozlar bazasi 2024-yil oxiridagi 1,758 mln dan 2025-yil oxirida 2,804 mln taga yetgani, faol mijozlar soni esa 593 mingdan 1,327 mln taga oshgani ko'rsatilgan. Natijada faol mijozlarning jami mijozlardagi ulushi muallif hisob-kitobiga ko'ra 33,7 foizdan 47,3 foizga ko'tarilgan⁸. Bu ko'rsatkich raqamli qamrovning faqat ro'yxatdan o'tgan mijozlar sonida emas, balki iqtisodiy faollikda ham namoyon bo'layotganini ko'rsatadi.

2-jadval.

AT "Aloqabank" da raqamli faollik va operatsion samaradorlik dinamikasi⁹

Ko'rsatkich	2024-yil	2025-yil	O'zgarish
Jami mijozlar	1 758 ming	2 804 ming	+59,5%
Faol mijozlar	593 ming	1 327 ming	+123,8%
Faol mijozlar ulushi	33,7%	47,3%	+13,6 f.p.
Aktivlar	23 251,3 mlrd so'm	31 527,5 mlrd so'm	+35,6%
Depozitlar	13 814,7 mlrd so'm	15 529,9 mlrd so'm	+12,4%
Foizsiz daromadlar	1 865,6 mlrd so'm	1 939,7 mlrd so'm	+4,0%
Operatsion xarajatlar	1 250,1 mlrd so'm	1 093,1 mlrd so'm	-12,6%
CIR	61,3%	49,8%	-11,5 f.p.
Sof foyda	190,0 mlrd so'm	251,5 mlrd so'm	+32,4%
ROA / ROE	1,0% / 6,8%	0,9% / 7,1%	-0,1 / +0,3 f.p.

Manba: AT "Aloqabank"ning 2025-yil yakunlari bo'yicha rasmiy hisoboti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

Aloqabank ko'rsatkichlarida eng muhim o'zgarish operatsion samaradorlikda kuzatiladi. 2025-yilda bankning jami daromadi 4 114,9 mlrd so'mdan 5 170,6 mlrd so'mga oshgan bo'lsa, operatsion xarajatlar 1 250,1 mlrd so'mdan 1 093,1 mlrd so'mga kamaygan. Natijada CIR ko'rsatkichi 61,3 foizdan 49,8 foizga yaxshilangan. Sof foyda 32,4 foizga oshib, 251,5 mlrd so'mga yetgan. Bu holat 2024-yilda kuzatilgan "raqamli qamrov yuqori, lekin xarajat bosimi kuchli" holatidan 2025-yilda "faol mijozlar o'sishi va xarajat samaradorligi yaxshilanishi" bosqichiga o'tish belgilari mavjudligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ROA 1,0 foizdan 0,9 foizga biroz pasaygani aktivlar hajmi foydadan tezroq o'sganini bildiradi; demak, bankda samaradorlik zaxiralari hali to'liq ishga tushmagan.

⁸AT "Aloqabank". 2025-yil ish faoliyati yakunlari bo'yicha hisobot. Mijozlar bazasi va faol mijozlar dinamikasi. – Toshkent, 2026. Muallif hisob-kitoblari.

⁹AT "Aloqabank". 2025-yil ish faoliyati yakunlari bo'yicha hisobot. Moliyaviy natijalar va samaradorlik ko'rsatkichlari. – Toshkent, 2026. Muallif hisob-kitoblari.

Mazkur natijalardan kelib chiqib, bizning fikrimizcha, banklarda raqamli transformatsiyaning amaliy samarasini “raqamli qamrov → faol foydalanish → monetizatsiya → xarajat va risk samaradorligi → riskka moslashtirilgan rentabellik” transmissiya zanjiri bo‘yicha baholash maqsadga muvofiq. Birinchi bosqichda mijozni raqamli kanalga ulash, ikkinchi bosqichda uni muntazam faol foydalanuvchiga aylantirish, uchinchi bosqichda tranzaksion va komission daromadlarni shakllantirish, to‘rtinchi bosqichda avtomatlashtirish orqali CIR va risk xarajatlarni pasaytirish, yakuniy bosqichda esa ROA va ROEning barqaror o‘lishiga erishish nazarda tutiladi.

Ushbu yondashuv raqamlashtirishni faqat texnologik KPilar bilan baholashdagi metodologik cheklovni kamaytiradi. Masalan, mobil ilovani yuklab olganlar sonining ko‘pligi bank uchun iqtisodiy samara bermasligi mumkin, agar foydalanuvchi faol bo‘lmasa yoki uning operatsiyalari bank daromadi va xarajatlarni optimallashtirishga ta’sir qilmasa. Shu sababli tijorat banklari boshqaruv tizimida faol raqamli mijozlar ulushi, bir mijozga to‘g‘ri keladigan oylik tranzaksiyalar soni, raqamli kanalda sotilgan mahsulotlar ulushi (digital sales ratio), foizsiz daromadlar ulushi, CIR, collection effectiveness va risk-adjusted profitability kabi ko‘rsatkichlarni birgalikda yuritish maqsadga muvofiq.

Tadqiqotning amaliy cheklovi shundaki, O‘zbekiston banklarining ochiq hisobotlarida raqamli sotuvlar ulushi, bitta raqamli tranzaksiya tannarxi, raqamli kanal bo‘yicha alohida daromad va xarajatlarni hamda mijozning hayotiy qiymati (customer lifetime value) barcha banklar bo‘yicha bir xil shaklda e’lon qilinmaydi. Shu sababli raqamli transformatsiyaning sof sababiy ta’sirini aniqlash uchun kelgusida tijorat banklari kesimida yagona raqamli samaradorlik indikatorlari bazasini shakllantirish va panel regressiya, DEA yoki SFA kabi usullar orqali baholash ilmiy jihatdan muhim hisoblanadi.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash lozimki, O‘zbekiston bank sektorida raqamli texnologiyalar amaliy jihatdan masofaviy xizmatlar va tranzaksiyalar qamrovini kengaytirish bilan birga, daromad diversifikatsiyasi va resurs bazasini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. 2025-yil yakunida sektor bo‘yicha foizsiz daromadlar, sof foyda, ROA va ROEning o‘lishi hamda kredit yo‘qotishlari uchun zaxiralarning kamayishi samaradorlikning tiklanganini ko‘rsatadi. Aloqabank misolida esa faol mijozlar ulushining keskin oshishi, operatsion xarajatlarning kamayishi va CIRning 49,8 foizgacha yaxshilanishi raqamli qamrovni amaliy operatsion natijaga aylantirish yo‘nalishida ijobiy siljish mavjudligini ko‘rsatmoqda. Biroq raqamlashtirishning moliyaviy samaradorlikka sof ta’sirini aniq o‘lchash uchun texnologik va moliyaviy KPIlarni yagona analitik tizimda bog‘lash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Annual Report 2023. – Toshkent, 2024. – www.cbu.uz.
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Annual Report 2024. – Toshkent, 2025. – www.cbu.uz.
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Profitability indicators of banking sector. 01.01.2025 va 01.01.2026 holatiga. 21.01.2026. – www.cbu.uz.
4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Information on main indicators of banking sector. 01.01.2025 va 01.01.2026 holatiga. 21.01.2026. – www.cbu.uz.

5. Ren X., Song K., Zhu K., Yang X. Does digital transformation increase bank profit efficiency? Evidence from China. // Pacific-Basin Finance Journal. – 2024. – Vol. 86. – Article 102388. DOI: 10.1016/j.pacfin.2024.102388.
6. Ayadi R., Chiaramonte L., Cucinelli D., Migliavacca M. Digitalization and banks' efficiency: Evidence from a European analysis. // International Review of Financial Analysis. – 2025. – Vol. 97. – Article 103837. DOI: 10.1016/j.irfa.2024.103837.
7. Shen C., Wu J., Li Y., Chen Q. Does digital transformation improve the cost efficiency of commercial banks? Evidence from China. // Finance Research Letters. – 2025. – Vol. 73. – Article 106619. DOI: 10.1016/j.frl.2024.106619.
8. AT “Aloqabank”. 2025-yil ish faoliyati yakunlari bo'yicha hisobot. – Toshkent, 2026. – www.aloqabank.uz.